NOŽEVI TIPA SV. JURAJ S ARHEOLOŠKOG LOKALITETA KOD CAZINA

Autor: Mate Puljak

Studeni 2023.

Do sada nepoznati arheološki nalazi s jedne lokacije u okolici grada Cazina, Unsko- sanski kanton, Bosna i Hercegovina, zaslužuju svoje mjesto u literaturi i muzeju. Radi se o dva bodeža, dijelovima ratničkog oklopa i napose zvonima koja su nekada stajala na konju, dakle, pričamo o ostacima vojnih rekvizita jednog imućnijeg ratnika. Posebnost ovoga nalaza je u znakovima urezanim na oštricama noževa. Iako na prvu sliče na nekakve runske simbole, radi se o ukrasima svojstvenim određenoj plemenskoj zajednici. Arheološki nalazi su od bronce, te imaju analogije u sličnim artefaktima koje se povezuje s *Kulturom polja sa žarama*. Iste bi se, prema struci, moglo datirati u kasno brončano doba 12./ 11. stoljeće prije Krista. S obzirom na mjesto pronalaska, mogu se pripisati ilirskom plemenu Japoda, odnosno trgovinskoj robi koja je mogla doći od Liburna. Nije na meni da tvrdim kako je datacija, koju za slične noževe zastupa struka, točna. Bilo kako bilo, radi se o prapovijesnim arheološkim nalazima usko povezanim s Liburnima i Japodima. O sličnim noževima, s gotovo identičnim ukrasima, pisala je dr. Dunja Glogović. Nalazi predstavljaju civilizacijske markere jedne plemenske zajednice koja je u mnogim znanstvenim radovima prikazivana kao primitivna.

Izvor: wikipedia

Analogija- Medak, Gospić

Izložba japodske kulture- izvor: Večernji list, Davor Višnjić

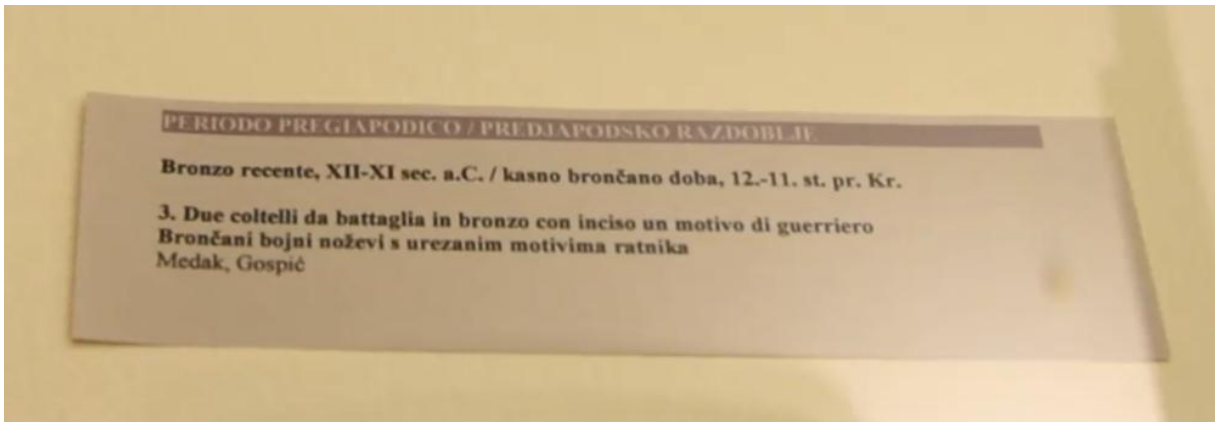

FESTA
UK70126F00P1

FESTA
UK70126F00P1

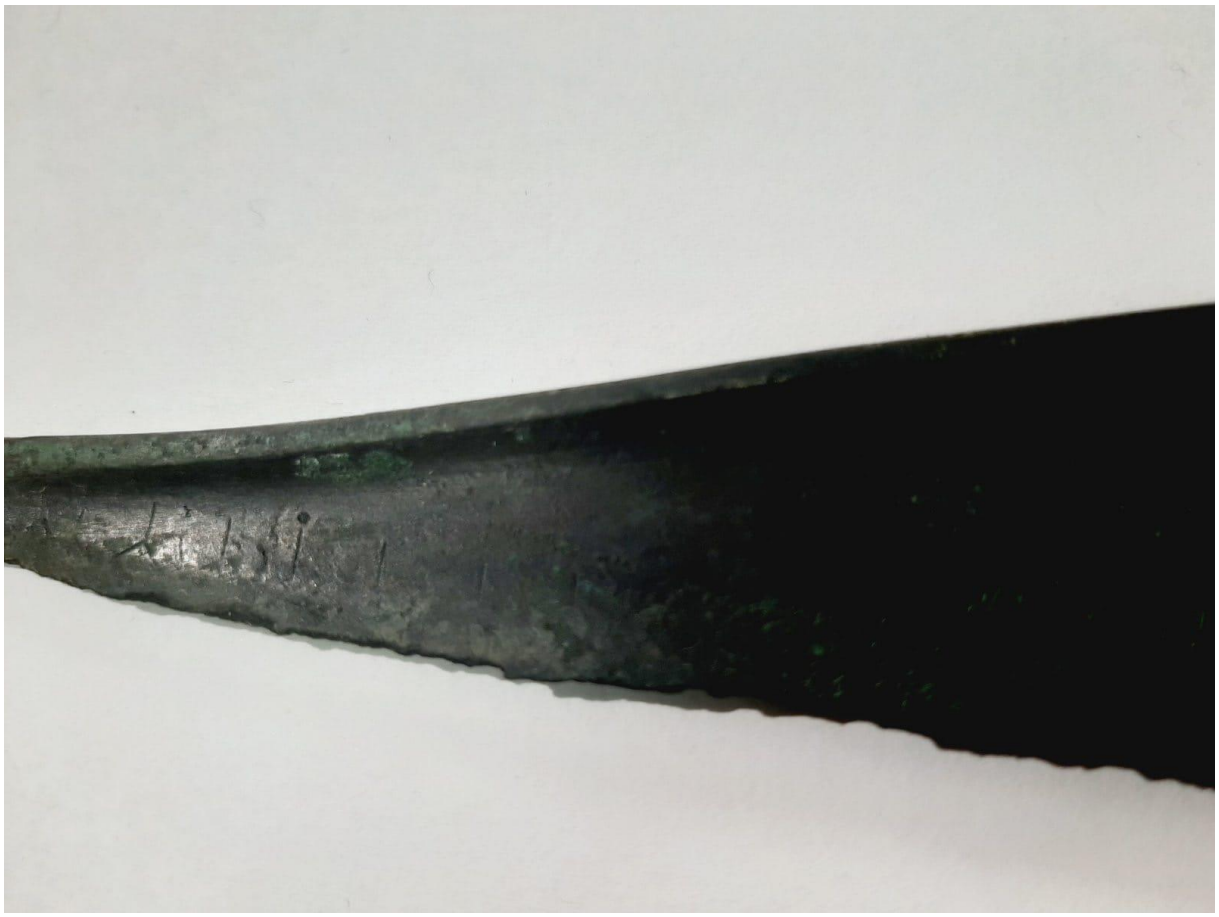

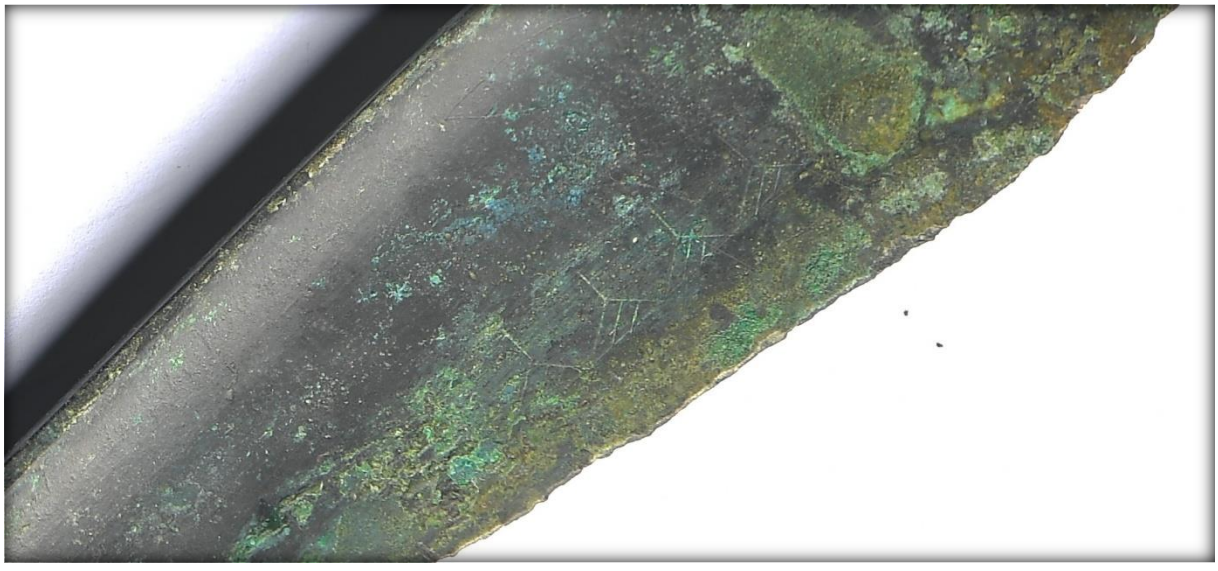

PRIPADNOST I PROCJENA

U brončano doba bodež je bio rezerviran za ratnike plemenitog podrijetla, bogatstva ili značajnih vojnih postignuća. Bilo je to luksuzno oružje i znak prestiža, svojevrsni statusni simbol. Kasnije u željeznom dobu bodež postaje sastavni dio vojne opreme. Iako dosadašnji slični pronalasci i stručna mišljenja o njima idu u smjeru kasne bronce, osobno sam mišljenja kako ovakvi primjerci mogu ići čak u srednju broncu, duhovno najrazvijenije razdoblje naših prostora, ali isto tako mogu biti dio novije, tj. željeznodobne priče. Ovi nalazi su izuzetno vrijedni i pravi muzejski primjerci. Iako sam u Hrvatskoj (Zagreb i Zadar) dobio nekoliko neslužbenih procjena koje su me zaprepastile jer se radilo o iznosu od nekih 700 do 1000 eura za komplet, procjene izvana (London i Budimpešta) bile su mnogo konkretnije i realnije. Tako je manji bodež procijenjen na 2000 eura, veći 2500 eura, te ostali artefakti na 1000 eura. Dakle, procjena je da cijeli set vrijedi 5500 eura.

ZAKLJUČAK AUTORA

Bodeži imaju ugravirane ukrase, dosta solidno su sačuvani i uistinu je riječ o prekrasnim komadima oružja. Sužena oštrica i vrh prema gore doprinose cjelokupnoj estetici. Drške su izgubljene jer su bile izrađene od drveta ili kosti. Ovi izvanredni brončani bodeži pokazuju najvišu razinu kovačke vještine. Nacrti su najprije napravljeni lijevanjem, a zatim su ručno ukovani i ručno gravirani kako bi se dovršilo umjetničko djelo. Bodeži su složenog dizajna a to je jamačno zahtijevalo iznimnu količinu rada što bi mogao platiti samo ratnik iz najviše klase. Stanje očuvanosti je prosto nevjerojatno, apsolutno najbolja moguća patina. Iako datacija, ako se referiramo na strukovna stajališta o ovim bodežima, ide u kasnu broncu 12./11. st.pr.Kr, slični su bodeži po europskim muzejima datirani između 1600. i 1200. prije Krista. Dok ih neki povezuju s *Kulturom tumula*, drugi se čvrsto drže *Kulture polja sa žarama.* Konsenzusa nema najvjerojatnije zbog toga što su i jedni i drugi u pravu. Moja je procjena, kada uzmem u obzir pronađene ukrase s odore vojnika, da bi ovo bila liburnijska priča (9.-5.st.pr.Kr.). Kod Japoda je mogla završiti putem jakih trgovinskih veza koje su održavali sa susjednim plemenima.

Izvor: wikipedia

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 9. 1992.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 1992.

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 1992.

Časopis koji je prethodio
Prinosi 1.1983
Prilozi 2.1985 3–4.1986–1987 5–6.1988–1989 7.1990 8.1991

Nakladnik Publisher
INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU U ZAGREBU

Adresa uredništva Address of the editor's office
Institut za arheologiju u Zagrebu
41000 Zagreb, Avenija Vukovar 68
Telefon/phone 041/517–874 i 537–669 fax 041/537–613

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief
Željko Tomičić

Redakcijski odbor/Editorial committee

Marija Buzov, Zagreb	Zorko Marković, Koprivnica
Kornelija Minichreiter, Zagreb	Branka Migotti, Zagreb
Željko Tomičić, Zagreb	Zdenko Vinski, Zagreb
Urednici	Članovi

Prijevod na engleski/English translation
Barbara Smith–Demo i Raika Makjanić–Davison

Prijevod na njemački/German translation
Branka Ohnjec

Dizajn/Design
Roko Bolanča

Lektura/Language editor
Ante Stamać

Korektura/Proofreaders
Marija Buzov i Željko Tomičić

Grafička priprema/DTP
D&N, Zagreb, Ozaljska 23

Tisak/Printed by
Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeva 18

Naklada/Circulation
600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prinosi* i *Prilozi* su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch–Germanischen Kommission des Deutschen Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz* i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique* — Bibliographie.
Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI REPUBLIKE HRVATSKE
41000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Noževi tipa Sv. Juraj

Knives of Sv. Juraj Type

Izvorni znanstveni rad
Prapovijesna arheologija
Original scientific paper
Prehistoric archaeology
UDK 903.211.8 (497.13) "6377"
Primljeno/*received* 20. 06. 1992.

Dr. DUNJA GLOGOVIĆ
Institut za arheologiju u Zagrebu
Avenija Vukovar 68
HR – 41000 Zagreb

U članku je obrađena grupa noževa iz Like i Hrvatskog primorja nazvana noževi tipa Sv. Juraj. To su dugački zakrivljeni noževi lijevani u jednodjelnom kalupu s naglašenim hrptom i rebrom. Svi uglavnom nose tipičan geometrijski ravnolinijski ukras. Nož iz Sv. Jurja ima djelomično očuvanu šuplju metalnu ručku. Oni su liburnsko, odnosno japodsko oružje kasnog brončanog doba, no u funkcionalnom se pogledu dadu usporediti sa željeznim kratkim mačevima stupnja Ha C koji dolaze na području Caput Adriae i na suprotnoj italskoj obali u Picenumu. Ondje su uvršteni u fazu Istra III, odnosno Novilara II, pa je za noževe tipa Sv. Juraj predloženo datiranje u kasno 8. st. pr. Kr.

Zakrivljeni nož (T. 1, 1) iz Sv. Jurja (Jurjevo) pokraj Senja stari je nalaz i prvi je put objavljen krajem devetnaestog stoljeća u Ljubićevu *Popisu*. Nalaz je slučajan, a iskopan je *u vinogradu u Dražici* (Ljubić 1889: 73, T. 10, 37). Površina noža je patinirana i oštećena, gravirani ornament se ne vidi dobro pa se kod svakog publiciranja pojavio s nekim novim ukrasnim detaljom. Jedino je pod povećalom vidljiv niz malih šrafiranih trokuta s okomitim crtama na vrhu, koji ide paralelno s trakom na oštrici, također paralelne cik-cak linije na hrptu noža. Nož ima šuplju metalnu ručku, koja je bila slomljena u dva komada, restaurirana je gipsom u sredini, tako da ovo nije njena originalna veličina.*

Nalaz iz Sv. Jurja je zajedno s još tri komada oružja iste forme izdvojen u posebnu grupu koja je nazvana *noževi tipa Jurjevo* (Glogović 1989: 16). Tu grupu, osim opisanog noža čine dva zakrivljena noža s nepoznatih nalazišta iz Dalmacije (T. 1, 2; 2, 5) i nož iz Metka u Lici (T. 2, 4). Noževi iz Dalmacije su zahvaljujući Š. Batoviću publicirani, a nalaze se s dijelom tzv. Marunove zbirke u Arheološkom zavodu odnosno Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, bez preciznijih podataka o mjestu nalaženja. Spremljeni su zajedno s tri komada stare bronce, ulomaka oružja ili oruda, kakvi se često nalaze u ostavama ljevača. Dva komada su vjerojatno ulomci srpova (T. 2, 1,3), a jedan bi mogao biti dio noža (T. 2, 2). U Đevrskama pokraj Knina naden je fragment istog tipa noža kojemu nedostaje približno pola oštrice (Sl. 1), a čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru (Batović 1981: T. 9, 1,2; 8, 4).

Koje su osnovne karakteristike noževa tipa Sv. Juraj? Oni su svi gotovo jednake veličine. Duljina oštrice varira svega za centimetar i pol, od noža iz Sv. Jurja kojemu je oštrica dugačka 29,5 do noža iz Metka s oštricom od 28 cm. Zakrivljeni nož iz splitskog muzeja (Sl. 2) s nepoznatog nalazišta je kraći (dulj. 25 cm) i neukrašen (Marović 1981: 55, Sl. 16, 8).

Ulomak noža iz Đevrsaka nacrtan je, nažalost, bez naznake veličine. Načinjeni su svi osim jednoga, u jednodjelnom kalupu s više ili manje pojačanim hrptom i paralelnim rebrom, a oštrica ima naglašeno proširenje na sredini. Oštrica završava koljenastim suženjem i prelazi u kratki jezičac za nasad koji je kod noža iz Metka odlomljen, a kod noža iz sv. Jurja obuhvaćen drškom, no sudeći po dvije zakovice i taj je jezičac bio oblikovan jednako kao kod ostalih noževa. Ornamentacija u principu slijedi oblik noža. Repertoar geometrijskih uzoraka nije velik, upotrebljena su u biti dva motiva: naizmjenično okošeni snopovi i šrafirani trokuti. Nož iz Sv. Jurja ima koso šrafiranu traku koja naglašava obris oštrice, a nož iz Đevrsaka traku ispunjenu motivom pješčanog sata što je zapravo, kombinacija trokuta koji dolaze kao jedan od dva glavna ukrasna motiva. Dvije linije uz oštricu naziru se na nožu iz nepoznatog nalazišta (T. 1, 2). Na nožu iz Metka su crtice koje izlaze iz trokutića završene malim dvostrukim strelicama (T. 2, 4). Traka s kosim snopovima gravirana je na tri noža i taj je motiv prilagođen širini udubine između hrpta i rebra.

* Zahvaljujem kolegicama R. Drechsler-Bižić na korisnim savjetima i dr. N. Majnarić-Pandžić, D. Balen-Letunić i L. Bakarić koje su mi omogućile crtanje i publiciranje grade.

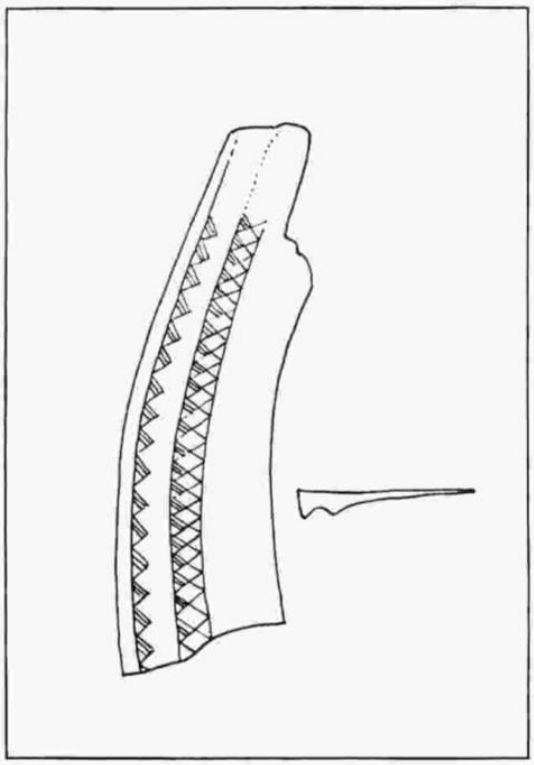

Sl. 1. Đevrske pokraj Knina. Po Batoviću 1981. Bez mjerila.
Fig. 1. Đevrske (Knin). After Batović 1981. No scale.

Ima mišljenja da šrafirani trokuti općenito, također i u primjenjenoj umjetnosti tzv. zapadnobalkanskog geometrijskog stila, prikazuju shematizirano ljudske figure, a da je na nožu iz Metka prikazana povorka ratnika s kacigama na glavi. Ne samo to, već da su to kacige veoma određenog tipa tj. kalotasti šljemovi sa šiljastom krestom (Čović 1984: 19sq; Drechsler–Bižić 1988: 18sq, T.1,1).

Razmatranje o sadržaju i značenju geometrijske umjetnosti i pojedinih njenih motiva daleko bi nas odvelo, pa bih zasad ostala kod formalne tipologije ove grupe oružja, pa tako i graviranih ornamenata koji se na njima nalaze. Spomenuti trokutići u nizovima, u ravnim i zakrivljenim trakama, sa crticama na vrhu ili bez njih, dolaze posvuda, primjerice na bodežima iz Primorja i Dalmacije, na britvi iz Nina (grob 6), nožu iz Velike Gorice (grob 3/1916) (Batović 1976: 43, Sl. 12, 1; Vinski–Gasparini 1973: T. 104, 8), na mnogim tokama, pincetama, fibulama, kopčicama itd. Nekoliko trokutića u nizu sa strelicama na kraju okomite crtice – isto kao i na nožu iz Metka – imamo na jednoj, nažalost, oštećenoj glasinačkoj pinceti (Osovo, tumul II, grob 4) (Benac i Čović 1957: T.27, 12).

Iscrtkani trokutići i traka s kosim šrafiranjem motivi su koji imaju zaista veliko područje primjene i to ne samo na metalu, već i na keramici, pa noževe Sv. Juraj ne bih povezala sa stupnjevima razvoja zapadnobalkanskog geometrijskog stila. Pogotovo stoga, što su noževi nađeni gotovo svi izvan, ili na periferiji djelovanja toga stila, poglavito nalaz iz Hrvatskog primorja po kojem je čitava grupa oružja nazvana. Ponešto direktniju vezu sa spomenutim stilom može se pripisati jedino nalazu iz Like.

Dosta ujednačen geometrijski ornament upućuje na to da noževi Sv. Juraj potječu iz jednog radioničkog kruga. Druga činjenica koja potkrepljuje tu pretpostavku jest njihov oblik. Pokazalo se, naime, da se dosta teško uklapaju u bilo koji od poznatih tipova brončanodobnih zakrivljenih noževa. S obzirom na njihovu veličinu, noževi tipa Sv. Juraj pripadali bi svakako kasnobrončanodobnim noževima. U razvoju noževa općenito, od njihove prve pojave, pa nadalje, izražena je tendencija povećavanja dimenzija, a kod neravnih je noževa primjećeno da se zakrivljenje postupno premješta od sredine oštrice prema ručki. Među mnogim tipovima noževa koje nalazimo u kasnijim fazama kulture žarnih polja sjeverozapadne Hrvatske za komparaciju s noževima tipa Sv. Juraj interesantan je zakrivljeni nož iz dvojnog groba 1/1911 iz Velike Gorice. Slična je veličina i oblik oštrice, no velikogorički nož spada u tip noža s punokovinskom ručkom i antenama na kraju ručke, a ornamentacija, iako ima sličnu shemu, pripada drugom stilu ukrašavanja. Na hrptu i uzduž gornjeg ruba noža nanizani su utisnuti polukružići (Vinski–Gasparini 1973: 156, T. 103, 11).

Noževi su u osnovi podijeljeni prema formi ručke i po tome bi tip Sv. Juraj bio *Griffangelmesser*. To su noževi kod kojih oštrica prelazi u kratku pločicu jednakog presjeka, a baza oštrice je kutasto izrezana i samo je time naglašen početak ručke koja je bila obložena nekim organskim materijalom (drvo, kost, rog ili sl.). U Moravskoj i istočnoalpskom području to su noževi tipa Stillsfried, Oblekovice i Reipersdorf i njima pripada nož iz Velike Gorice (grob 3/1916) koji sam na početku spomenula u vezi s motivom niza šrafiranih trokuta. *A propos* ukrašavanja, jedan nož tipa Stillsfried iz Moravske iz Hobrovany–Olšany ima uz hrbat graviranu traku s naizmjenično ukrašenim snopovima. *Griffangelmesser* su u većini slučajeva neukrašeni, najčešće su ravni, bez izrazitog zakrivljenja na hrptu, a pločica nema rupice za zakovice, tako da se naši noževi iz Primorja, već i zbog oblika ne mogu pridružiti tom tipu. Inače, Říhovský piše da ti noževi dugo traju neizmijenjena oblika, te da su vjerojatno predložak za kasnije halštatske željezne noževe (Říhovský 1972: 55sq, T. 18, 190).

Budući da su noževi Sv. Juraj ukrašeni, valja spomenuti tip noževa koji se odlikuju vrlo kićenom gravurom, a to su tzv. sojenički noževi *(Pfalbaumesser)*, koji u stupnju Ha B 2 dolaze u Moravskoj i istočnoalpskom području kao tip Wien–Leopoldsberg i tip Baumgarten. Kod njih je grba smještena sasvim na kraju oštrice, a oštrica često ima proširenje na sredini. Gravirani je ukras raznovrstan, dolaze svi mogući geometrijski motivi, ali

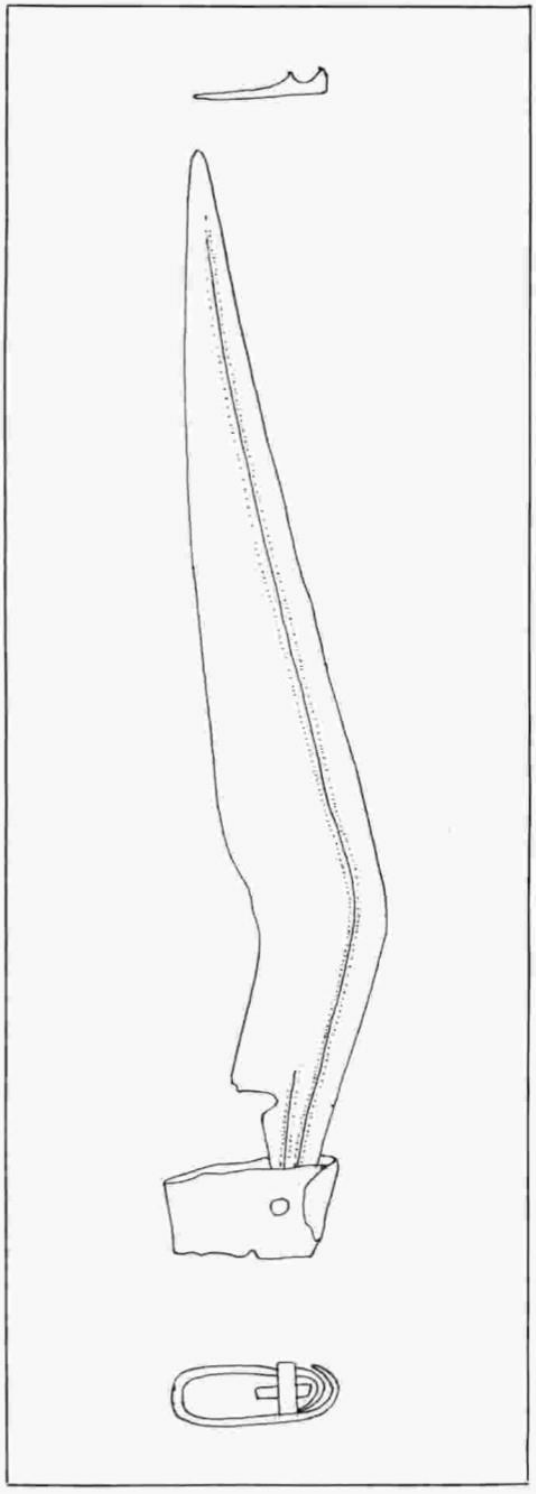

Sl. 2. Nepoznato nalazište (Dalmacija). Po Marović 1981. 1/2.
Fig. 2. Unprovenanced location (Dalmatia). After Marović 1981. 1/2.

gotovo uvijek izdužene trake naglašavaju konturu oštrice noža. Neukrašeni noževi približno istog oblika jesu tip Hadersdorf. Ti su svi noževi s trnom za nasad i, što se evolucije načina pričvršćivanja oštrice za ručku tiče, to je posljednji oblik brončanodobnih noževa. Zapaženo je da na početku mlađe kulture žarnih polja postupno gube značenje tipovi noževa s pločicom za pričvršćivanje ručke i uvode se noževi s trnom za nasad. Popularni su i veoma rasprostranjeni u jugoistočnoj srednjoj Europi tipovi noža Klentnice (maleni) i Velem St. Vid (veliki) s trnom za nasad. Oni imaju izvijenu oštricu u obliku slova S sa hrptom često ukrašenim graviranjem, pojačanim uzdužnim rebrom koje prelazi u trn za nasad (Říhovský 1972: 51sq, 61sq).

Mnogi srednjoevropski noževi, pogotovo oni iz istočnoalpskog područja, dolaze u Italiji. Tip noža srodan onom Velem St. Vid u Italiji je tip Bismantova koji se pojavljuje u razvijenoj protovilanovskoj i u starijoj vilanovskoj kulturi. Noževi tipa Bismantova s jednako elegantno izvijenom oštricom i trnom za nasad, imaju varijante A, B i C. Š. Batović je nož iz Sv. Jurja usporedio s fragmentiranim nožem iz Ancone (Colle del Cardeto, grob 1 iz 1902.) varijante A spomenutog tipa. Trn za nasad toga noža spljošten je kao pravokutna pločica, a oštrica je gravirana trakama sa šrafiranim trokutima, a ornamentaciju nosi također i hrbat noža. Nalaz je datiran u stariji stupanj *Piceno I*, dakle u 9. st. p.n.e. Za komparaciju s noževima tipa Sv. Juraj interesantna je i varijanta B, jer su to veći noževi s lučno zakrivljenom oštricom koja nenaglašeno prelazi u pločicu za pričvršćivanje ručke. Oni su nešto stariji i datirani su po ostavi Limone u 10. st.p.n.e. Istakla bih još dva noža tip Bismanova i to varijante C iz Vadene. Ti su noževi s rupicama za zakovice na pločici za nasadivanje ručke, oba su gotovo jednake veličine kao noževi našeg tipa i bogato ukrašeni. Jedan nož iz Vadene ima po širini hrpta graviran motiv naizmjenično ukrašenih snopova. Noževi tipa Bismantova rasprostranjeni su po čitavoj Italiji sjeverno od Abruzza i uvršteni u tipične oblike kasne protovilanovske, odnosno rane vilanovske kulture. Kasnije, u razvoju italskih noževa, pojedini tipovi poprimaju impozantne dimenzije. To su noževi s tuljcem za nasađivanje ručke tipa S. Francesco, tip Morlungo i Tip Nazari (tip Este kod Říhovskog) itd. (Bianco–Peroni 1976: 45sq, 58sq, T. 32, 265; 34, 280, 281; 61 D; Batović 1983: 314).

Posebni problem kod noža iz Sv. Jurja jeste njegova šuplja metalna ručka, koja je zakovicama pričvršćena za nož. Analogije nalazimo kod kasnih željeznih noževa. Ti su noževi u talijanskoj tipologiji svrstani u tip noža s drškom u obliku slova T, s antenskim završetkom drške i s drškom sa šiljastoovalnom jabučicom. Posljednjima bi se, jedino oblikom završetka ručke mogao pridružiti nož iz Sv. Jurja. Nalazi tih noževa su iz grobova Randi I i Benvenuti 93, tj. iz faze Este III D 1, a to je prvi stupanj Certosa vremenski s prijelaza iz 6. u 5. st. p.n.e., pripadaju halštatskom kulturnom krugu, pa su njihovi nalazi u Italiji ograničeni na venetsko područje (Bian-

Sl. 3. Gurka.
Fig. 3. Gurkha.

co–Peroni 1976: 43sq, T. 21, 165; 22, 167). Oni svi imaju željeznu oštricu, kasnijeg su datuma, pa se formalno, po principu uglavnom važeće tehnološke periodizacije (bronca – brončano doba; željezo – željezno doba), ne mogu paralelizirati s našim noževima. U pogledu halštatskih noževa, dakle u željeznom dobu suočeni smo konačno, s problemom zakrivljenih mačeva.

Veliki ili mali nož, zakrivljeni nož, jednorezni mač, zakrivljeni ili koljenasti mač, sve su to pojmovi koji se isprepliću u terminološkom i funkcionalnom pogledu, što kod noževa Sv. Juraj dolazi do punog izražaja. Naime, noževi tipa Sv. Juraj, pogotovo uski dugački nož s nepoznatog lokaliteta (T. 1, 2) najviše sliče kratkim (duljina 30 – 50 cm) željeznim jednoreznim mačevima s otklonjenom ručkom, odnosno koljenasto savijenim sječivom. Njihovom pojavom u stupnju Ha C u istočnoalpskom pretprostoru i šire bavili su se F. Stare (Stare 1974: 67–76) i M. Guštin koji je razlučio starije noževe – mahaire i mlađe, latenske *espade falcate – falchione*, koje se isto tako zovu mahaire. Nama je, dakako, interesantna starija skupina i to varijanta Tržišće – Donja Dolina. Oštrica je kod te varijante lagano izvijena i blagim zaobljenjem prelazi u pločicu ili trn za nasad, ručka je načinjena od organskog materijala, a oštrica ima profilirani hrbat. Picenski zakrivljeni mačevi, koji imaju T završetak ručke od organskog materijala pridruženi su varijanti Tržišće – Donja Dolina. M. Guštin piše da su oni, isto tako i istarski željezni zakrivljeni mačevi, posebno samostalna grupa koju još nije moguće jasno definirati. Picenski su i istarski mačevi malo starija pojava od mačeva varijante Tržišće – Donja Dolina koji su datirani ostavom iz Tržišća kod Cerknice u Ha C 2 stupanj (Guštin 1974: 77–94). Istarske noževe, napose nalaz iz Picuga, K. Mihovilić je atribuirala stupnju Istra III koji počinje krajem 8. st. p.n.e., a njihova je pojava, jednako kao i koničnih šljemova s dvostrukom krestom, odraz prekomorskih veza Istre s Picenumom (Mihovilić 1987, 44). Ondje je pojava željeza evidentna već u 8. st. p.n.e., a grobovi sa zakrivljenim noževima idu u fazu Novilara II (Molaroni 2, Servici 1 b) koja počinje u drugoj polovici 8. st. p.n.e. (Beinhauer 1985: 240, 265, 365, 382).

O ratnoj vještini i naoružanju željeznog doba srednje Italije pisao je P.F. Stary i u svom je radu nekoliko poglavlja posvetio picenskom oružju. Zakrivljeni noževi o kojima je riječ nazvani su srpasti mačevi *(Sichelschwerter)*, nađeni su osim u Novilari također u Verucchiju, Anconi, S. Severu i Ripatransoneu. Datacija im je 7. st. p.n.e., a što se njihovoga porijekla tiče, slaže se s Guštinom o njihovom ishodištu na istočnobalkanskom prostoru. Zanimljivo je tumačenje o upotrebi srpastih mačeva kao oružja u borbi. Budući da su zakrivljeni, nespretni su za zamahivanje i udarac, piše Stary, pa je nezamislivo njihovo korištenje u pješačkoj borbi. Možda su bili oružje vojnika jahača, čemu u prilog ide njihovo balkansko porijeklo. U vezi s tim citirani su grobovi s balkanskog područja u kojima su srpasti mačevi nađeni s željeznim žvalama (Stary 1981: 26 sq).

Na temelju bogate arheološke evidencije: dobro datirani nalazi oružja u zatvorenim grobnim cjelinama, likovni prikazi na vazama i u toreutici, skulpture, stele, reljefi kao elementi arhitekture itd., nije teško rekonstruirati naoružanje pojedinih već etnički formiranih kulturnih grupa željeznog doba u Italiji. Što više, pomoću antičkih povijesnih izvora mogu se razvijati razne teorije o ratnoj tehnici, borbenoj strategiji i sl., s napomenom da se vrlo često pisani izvori ne slažu sa slikom koju daje arheologija (Stary 1981: 261sq). Upravo zbog tog nesklada, te razmjerno siromašnih i jednih i drugih

izvora — dalekosežne pretpostavke o nekakvom vojničkom ustrojstvu za liburnsku, odnosno japodsku željeznodobnu grupu nisu zasad moguće, pa bih za funkciju noževa tipa Sv. Juraj radije navela jednu suvremenu paralelu.

Pripadnik naroda Gurka iz Nepala drži uspravno kukri 38 cm dugačak zakrivljeni čelični nož, svoje tradicionalno oružje (Sl. 3). Osim iste veličine, oblik je oštrice gotovo identičan prethistorijskim noževima o kojima je riječ, a ručka, koja je načinjena od drugog materijala, ima šiljastoovalnu jabučicu istu kao nož iz Sv. Jurja. Kao pripadnik vojske iz bivših kolonija, Gurkha ne nosi svoju narodnu nošnju, već britansku uniformu. U tom kontekstu, noževi — *kukri* nisu, naravno, dio redovitog modernog naoružanja, ali su kao hladno oružje, kako kažu, i u novovjekim ratovima služili doslovce za klanje i sakaćenje protivnika.

U zaključku, valja se ipak vratiti u prethistoriju. Noževi tipa Sv. Juraj već su navedeni kao karakterističan oblik kasnog brončanog doba Liburnije (Batović 1983: 313, Sl. 20) bez preciznijih kronoloških odredenja. Veličina i oblik ukazuju na to da nisu stariji od stupnja Ha B 2 (9. st. p.n.e), medutim lijevanje u jednodijelnom kalupu i presjek sličan onome koje nalazimo kod srpova, elementi su koji plediraju za raniju dataciju. I. Marović je nož iz splitskog muzeja datirao u Ha B 1 (Marović 1981: 55). S druge strane, navedene analogije sa željeznim noževima ili srpastim mačevima stupnja Ha C – shvaćeni, dakle, kao domaća liburnska, odnosno japodska prilagodba oružju koje dolazi na suprotnoj italskoj obali u Picenumu i u Istri, dozvoljava pretpostavke o njihovom nešto kasnijem nastanku i to najranije u kasnom 8. st. p.n.e.

LITERATURA

Batović, Š., 1976, La relazioni culturali tra le sponde Adriatiche nell' età del ferro, u: Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb: 11-93.

Batović, Š., 1981, L'età del bronzo recente sulla costa orientale dell' Adriatico, *GodCenBal Isp* 16: 21–63.

Batović, Š., 1983, Kasno brončano doba na istočnom Jadranskom primorju, u PJZ IV: 271-374.

Beinhauer, K.W., 1985, Untersuchungen zu den eisenzeitlichen Besttatungsplätzen von Novilara, Frankfurt.

Benac, A. i Čović, B., 1957, Glasinac 2, Željezno doba, Sarajevo.

Bianco–Peroni, V., 1976, Die Messer in Italien, PBF VII/2, München.

Čović, B., 1984, Umjetnost kasnog bronzanog i starijeg željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaledu, u: Duhovna kultura Ilira, *Posebna izdanja CenBal Isp*. 11, Sarajevo: 7–41.

Drechsler–Bižić, R., 1988, Dva zanimljiva nalaza iz japodske nekropole u Prozoru, *VAMZ, III Ser.* 21: 17–28.

Glogović, D., 1989, Prilozi poznavanju starijeg željeznog doba na sjevernom Jadranu, Monografije 1, Zagreb.

Gušтin, M., 1974, Mahaire. Doprinos k povezavi Picena, Slovenije in Srednjeg Podonavja v 7. stol. pr.n.š., Situla 14–15: 77–94.

Marović, I., 1981, Prilozi poznavanju brončanog doba u Dalmaciji, VAHD 75: 7–61.

Mihovilić, K., 1987, Poreština u kontekstu željeznog doba Istre i susjednih kulturnih skupina, *Zbor Poreš* 2: 41–49. Poreč.

Říhovský, J., 1972, Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet, *PBF* VII/1, München.

Starè, F., 1974, Grob starejšeželeznodobnega bojevnika iz Legna pri Slovenj Gradcu, *Situla* 14–15: 68–76.

Stary, P.F. 1981, Zur eisenzeitlichen Bewaffung und Kampfwesen in Mittelitalien, *Marburger Stud. Vor. Frühgesch.* 3, Mainz.

Vinski–Gasparini, K., 1973, Kultura polja sa žarama u sjevenoj Hrvatskoj, Zadar.

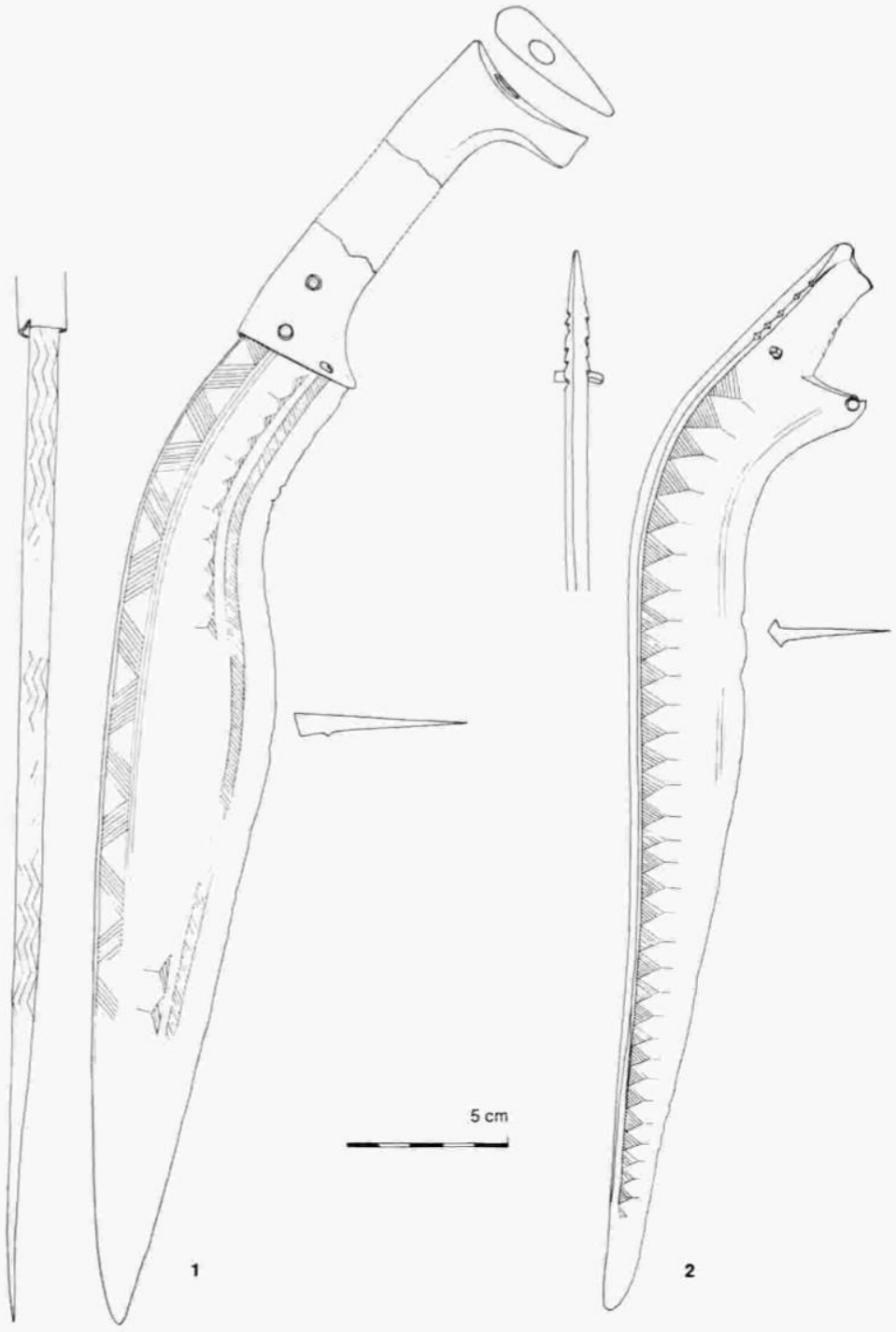

T. 1. 1 Sv. Juraj, 2 Nepoznato nalazište. Crtež: V. Glogović. *Pl. 1. 1 Sv Juraj, 2 Unprovenanced location. Drawing: V. Glogović*

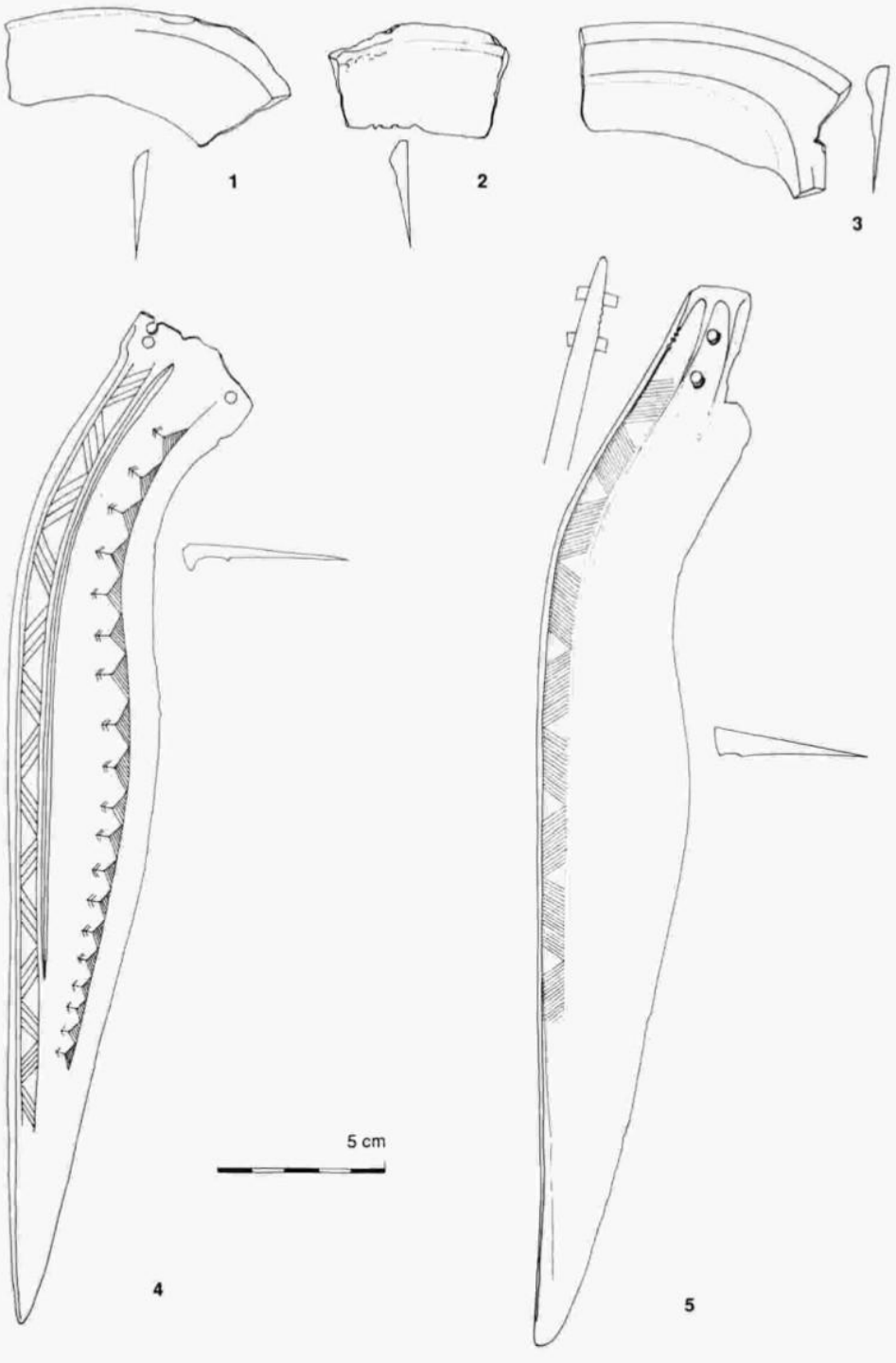

T. 2. 1, 2, 3, 5 Nepoznato nalazište, 4 Medak. Po Drechsler-Bižić.

Pl. 2. 1, 2, 3, 5 Unprovenanced location, 4 Medak. After Drechsler-Bižić.

Zabranjeno je javno objavljivanje fotografija bez dozvole autora članka.

Ista se može zatražiti na navedeni e-mail.

Zbog moguće devastacije nalazišta objavljena je približna lokacija pronalaska noževa.

Izjavljujem da je podatak o okolici grada Cazina, kao mjesta pronalaska, točan,

te se, kao takav, može navoditi u znanstvenim člancima.

Za sporove oko nedopuštenog korištenja bilo kojeg dijela ovoga rada

nadležan je Općinski sud u Splitu, Republika Hrvatska.

matepuljak10@gmail.com